

Rzadkie gatunki ptaków gniazdujące na terenie Nadleśnictwa Rogów w latach 1949–2015

Rare species of birds nesting in the area of the Rogów Forest District in the years 1949–2015

Jakub Gryz^{1*}, Dagny Krauze-Gryz²

¹Institut Badawczy Leśnictwa, Zakład Ekologii Lasu, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3; 05-090 Raszyn, ²Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Leśny, Samodzielny Zakład Zoologii Leśnej i Łowiectwa, Warszawa, ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

*Tel. +48 22 7150419, e-mail: j.gryz@ibles.waw.pl

Abstract. The aim of the study was to combine and summarize data on rare species of breeding forest birds found in the area of the Experimental Forest District near the Rogów village (Łódź Province). Our study area comprised 230 km² of field and forest mosaic, where forests accounted for almost 17% of the area (13 forest complexes of 37–1000 ha). The results are based on the authors' own field observations from the years 2000–2015 as well as historical data since 1949 including original research papers, diploma theses, unpublished manuscripts, oral information and analyses of museum collections. The following criteria were used to categorize bird species as rare: (1) species that ceased breeding in the area, (2) taxa that were under strict protection and their abundance was no higher than 6 breeding pairs. In overall, 10 species were classified as rare, of which three do not breed in the area any more: grey heron *Ardea cinerea*, osprey *Pandion haliaetus*, European roller *Coracias garrulus*. However, non-breeding individuals of grey heron and osprey are still recorded in the area (the last cases of breeding pairs were recorded in the 1970s and 1961, respectively), while the European roller went extinct. In recent years, the abundance of another three species was probably stable: European honey buzzard *Pernis apivorus*, Eurasian hobby *Falco subbuteo* and nightjar *Caprimulgus europaeus*. Four species started breeding in the last 30 years: black stork *Ciconia nigra*, white-tailed eagle *Haliaeetus albicilla*, common crane *Grus grus*, stock dove *Columba oenas*. The trends in the abundance of the investigated species are similar to those observed in the country in overall.

Keywords: central Poland, legal protection, extinction, recolonization

1. Wstęp i cel badań

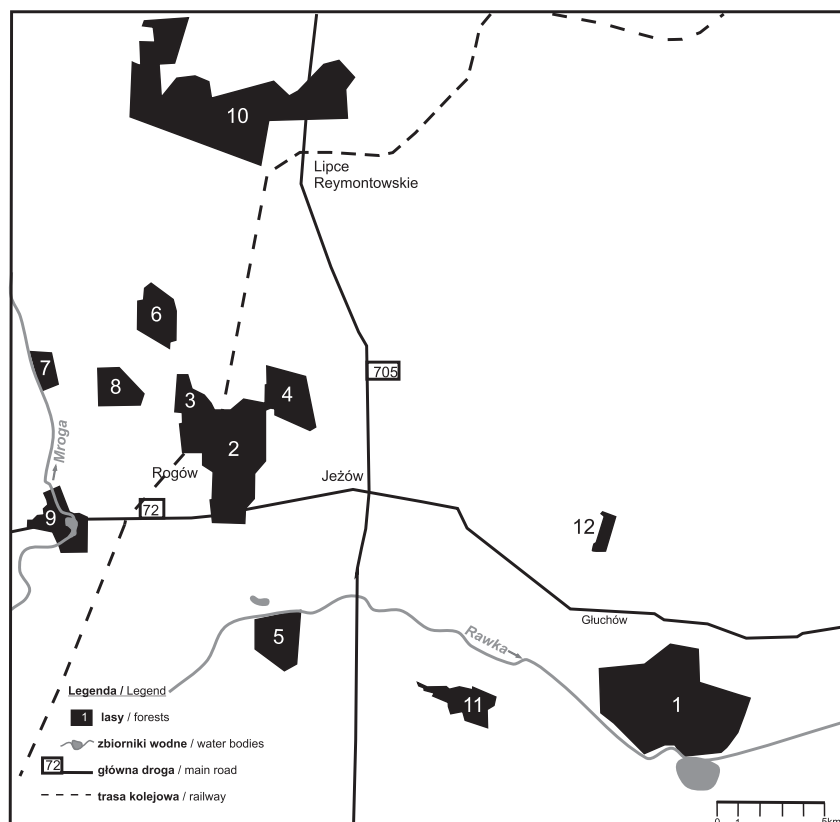
Lasy Rogowskie ze względu na blisko 100-letnią przynależność do Szkoły Główny Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie były na przestrzeni lat obiektem licznych badań ornitologicznych. Po zakończeniu II wojny światowej intensywnie rozwijał się nurt faunistyczny związany z tworzeniem kolekcji naukowej Muzeum Lasu i Drewna (MLiD). W ramach prac magisterskich, realizowanych pod kierunkiem S. Zaborowskiego i M. Kellera prowadzono inwentaryzację awifauny wybranych terenów (kompleksy leśne: Lipce, Popień; Arboretum; gospodarstwo rybackie w okolicy wsi Byliny Stare). Wieloletnie prace dotyczyły również wykorzystania skrzynek lęgowych przez ptaki (Zaborowski 1964; Fabrikiewicz 1993; Gryz, Krauze-Gryz 2011). Pod koniec lat 70. rozpoczęto badania ekologiczne, skoncentrowane na ptakach szponiastych, krukowatych,

sowach (Goszczyński 1985; Goszczyński et al. 2005; Gryz et al. 2013; Gryz, Krauze-Gryz 2015, 2016) oraz kura-kach (Wasilewski 1986a, 1986b; Dudziński 1988a, 1988b). Celem obecnego opracowania jest podsumowanie wiedzy dotyczącej rzadkich gatunków lęgowych na terenie Nadleśnictwa Rogów oraz próba wyjaśnienia przyczyn zaobserwowanych zmian.

2. Materiał i metody

Badania prowadzono w środkowej Polsce na terenie Leśnego Zakładu Doświadczalnego SGGW (LZD) w okolicach wsi Rogów (województwo łódzkie). Teren badań obejmował około 230 km² mozaiki polno-leśnej. Lasy stanowiły prawie 17% (38 km²) obszaru (13 kompleksów o wielkości od 37–1000 ha), należały głównie do Nadleśnictwa Rogów, niewielkie powierzchnie administrowały

Wpłynęło: 31.01.2016 r., zrecenzowano: 3.02.2016 r., zaakceptowano: 19.02.2016 r.

Rycina 1. Rozmieszczenie kompleksów leśnych (uroczysk) na badanym terenie: 1 – Gluchów, 2 – Zimna Woda, Wilczy Dół, 3 – Doliska, 4 – Górki, 5 – Popień, 6 – Zacywilki, 7 – Kołacin, 8 – Jasiień, 9 – Rogów, 10 – Lipce, 11 – Gutkowice, 12 – Prusy

Figure 1. Distribution of the forests and villages in the study area: 1 – Gluchów, 2 – Zimna Woda, Wilczy Dół, 3 – Doliska, 4 – Górki, 5 – Popień, 6 – Zacywilki, 7 – Kołacin, 8 – Jasiień, 9 – Rogów, 10 – Lipce, 11 – Gutkowice, 12 – Prusy

nadleśnictwa: Brzeziny i Skierniewice (ryc. 1). Głównym gatunkiem lasotwórczym była sosna zwyczajna *Pinus sylvestris* dominująca na 50% powierzchni, główne typy siedliskowe to las mieszany świeży i las świeży (łącznie 83%) (PUL Nadleśnictwa Rogów na lata 2009–2018). Pozostałą część terenu badań stanowiły tereny rolnicze oraz dwie niewielkie rzeki: Rawka i Mroga. Wyniki oparto na własnych obserwacjach prowadzonych w latach 2000–2015 oraz danych historycznych począwszy od roku 1949: publikacjach naukowych, pracach dyplomowych, materiałach niepublikowanych, informacjach ustnych, analizie ksiąg inwentarzowych i kolekcji muzealnych w Rogowie (Muzeum Lasu i Drewna) oraz w Warszawie (Kolekcja Naukowo-Dydaktyczna Samodzielnego Zakładu Zoologii Leśnej i Łowiectwa Wydziału Leśnego SGGW). Do kategorii rzadkich zaliczono wszystkie gatunki, które przestały gniazdować na badanym terenie. W następnej kolejności wybrano taksony objęte ochroną ścisłą (wg rozporządzenia ministra środowiska z dnia 6. X. 2014 r.), których oszacowana liczebność na obszarze badań nie przekraczała w XXI wieku 6 par. Pominięto gatunki przystępujące do lęgów poza terenami leśnymi oraz te, których gniazdowanie jest wątpliwe lub brak obecnie wystarczających danych o ich liczebności.

3. Wyniki i dyskusja

Czapla siwa *Ardea cinerea*

Najstarsze informacje o kolonii czapli siwej pochodzą z lat 50. i 60. XX wieku, kiedy na terenie leśnictwa Gluchów do lęgów przystępowało kilkanaście par tego gatunku (Zaborowski S. npbl.), 18.05.1950 r. pozyskano tam samca do kolekcji muzealnej. Czaple budowały gniazda w dojrzałym drzewostanie sosnowym rosnącym w oddziale 180 (dzisiejszy 232). Według Lichorada (1971) wiosną 1970 r. do rozrodu przystąpiło osiem par. Zimą 1970/1971 na terenie kolonii wykonano zrzęb zupełny. W kolejnym sezonie lęgowym ptaki zbudowały gniazda w oddz. 182 (obecny 234). Historia czaplińca w kolejnych sezonach lęgowych nie jest znana. Na początku lat 80. ptaki nie gniazdowały już na tym terenie, nie było również żadnych pozostałości kolonii (Goszczyński J., Keller M. inf. ust.). W latach 2000–2015 corocznie odnotowywano obecność nielegowych ptaków na terenie nadleśnictwa lub w jego pobliżu: Rezerwat Popień, uroczysko Rogów, wieś Marianów Rogowski, stawy we wsi Popień, wzdłuż rzeki Rawki i Mrogi. Największe zgrupowanie czapli, obserwowane 7.07.2011 r. na terenie stawów we wsi Byliny Stare, liczyło 6 osobników. Trudno określić przyczyny zaniku cza-

plińca, negatywny wpływ na ten gatunek mogły mieć polowania, tępienie przez strażników rybackich (Lichorad 1971) oraz brak prawnej ochrony miejsc gniazdowych. Prawdopodobieństwo powrotu czapli siwej, jako gatunku lęgowego na teren nadleśnictwa, jest niewielkie.

Bocian czarny *Ciconia nigra*

Pierwsze udokumentowane obserwacje tego gatunku pochodzą z lat 1965–1970, kiedy pojedyncze ptaki były obserwowane na terenie leśnictwa Głuchów (oddz. 222 i 223) oraz na stawach ówczesnego PGR Byliny (Lichorad 1971; Rosa W. npbl.). Pierwszy lęg odnotowano w roku 1986 w oddziale 225, gdzie bociany rozbudowały zeszłoroczne gniazdo jastrzębia *Accipiter gentilis* (Keller 1989). Ptaki gniazdowały w tym rejonie przez dekadę. W roku 1996 gniazdo uległo zniszczeniu w czasie burzy. Prawdopodobnie w kolejnym sezonie ptaki przystąpiły do lęgów w lesie prywatnym w okolicy wsi Radwanka (Zaborowski S. npbl.). W latach 1998–2015 ptaki gniazdowały na terenie kompleksu leśnego Głuchów, do roku 2011 w jego południowej części, a w ciągu ostatnich czterech sezonów w północnej. W roku 2000 na terenie nadleśnictwa pojawiła się druga para. Ptaki przystąpiły do lęgów na terenie leśnictwa Lipce (oddz. 41a), jednak w wyniku upadku gniazda lęg nie zakończył się sukcesem (dane LZD Rogów). Kolejny przypadek gniazdowania tego gatunku poza kompleksem Głuchów potwierdzono w roku 2010, kiedy znaleziono gniazdo na terenie leśnictwa Jasień (ur. Popień). Bociany gniazdowały tam do roku 2012. W ciągu ostatnich pięciu lat czterokrotnie obserwowano pojedyncze ptaki w rejonie kompleksu Rogów. Spośród 10 znanych gniazd sześć zbudowanych było na sosnach, trzy na olszach *Alnus glutinosa*, jedno na buku *Fagus sylvatica* i jedno na dębie *Quercus* sp. Efekt lęgów określono w 17 przypadkach. Ptaki wyprowadzały od 1 do 4 młodych (średnio 2,7 w przeliczeniu na parę z sukcesem) w pięciu przypadkach stwierdzono straty w lęgach (Keller 1989; Goszczyński J., Zaborowski S. npbl.; Kowalski G., Wawrzyniak P., inf. ust.; obserwacje własne autorów). Rekolonizacja terenu badań przez bociana czarnego jest prawdopodobnie związana ze wzrostem liczebności tego gatunku w całym kraju (Tomiałojć, Stawarczyk 2003).

Bielik *Haliaeetus albicilla*

Ptaki tego gatunku były obserwowane w okolicy uroczysk Głuchów i Popień w latach 2001–2003 (Gryz 2003; Gryz et al. 2007). Na podstawie informacji ustnych (Kowalski G., Sowik P.) ustalono, że obecność pojedynczych bielików odnotowywano w południowej części uroczyska Głuchów i na terenach przyległych w latach 1998–2000. We wcześniejszym okresie (od roku 1945) gatunek ten nie był notowany w okolicach Rogowa (Zaborowski S. npbl., Aulak W. inf. ust., Goszczyński J. inf. ust., Wasilewski M. inf. ust.). W roku 2001 obserwowano jednego osobnika (imm.) a w roku 2002

spotykano dwa ptaki (subad.) w oddziałach 225, 233 i 234, w oddz. 236 znaleziono pióra bielika (leg. J. Gryz). W kwietniu 2007 r. para (♂ ad. i ♀ imm.) tokowała nad sztucznym gniazdem zbudowanym w październiku 2006 roku (Krauze, Gryz 2007). Wiosną 2008 r. bieliki pierwszy raz przystąpiły do lęgu i wyprowadziły jedno młode. Od tego czasu co roku ptaki przystępowały do rozrodu w latach 2008 i 2009 na sztucznej platformie, w 2010 i 2011 w samodzielnie wybudowanym gnieździe. W kolejnych latach (2012–2013) bieliki budowały nowe gniazda, wszystkie na sosnach w rozwidleniu korony. W obydwu sezonach lęgi nie zakończyły się sukcesem, w pierwszym przypadku ptaki były niepokojone przez ludzi a w drugim (rok 2013) nie określono przyczyny straty. W następnym roku w pobliżu sztucznego gniazda obserwowano jedno młode. W roku 2015 na terenie Leśnictwa Strzelna znaleziono gniazdo, w którym bieliki wyprowadziły dwa młode. Równocześnie obserwowano dorosłe ptaki na terenie leśnictwa Głuchów (oddalonym o około 20 km), nie stwierdzono tam jednak młodych. Można przypuszczać, iż są to dwie odrębne pary. Średnia produktywność wszystkich znanych lęgów wynosiła 1,1 juv. ($N=9$), a lęgów zakończonych sukcesem 1,7 juv. ($N=6$). Jeden z zaobrazkowanych wiosną 2012 r. młodych został 26.09.2012 r. sfotografowany na odległym o 80 km Zalewie Sulejowskim (Anderwald D. inf. ust.). Pojawienie się bielików w okolicach Rogowa jest związane ze wzrostem liczebności tego gatunku w całej Polsce i Europie (Tomiałojć, Stawarczyk 2003; Anderwald et al. 2007). Stopniowa odbudowa populacji to efekt działań podjętych ponad 40 lat temu, polegających na wycofaniu z użycia silnie toksycznych środków ochrony roślin (głównie DDT), ograniczeniu odstrzału ptaków szponiastych (Pielowski 1996; Zawadzka, Lontkowski 1996) i ochrony strefowej gniazd (np. Mizera 2006).

Rybolów *Pandion haliaetus*

Jedna para tego gatunku gniazdowała na terenie kompleksu leśnego Głuchów w latach 1959–61 (Tomiałojć 1990; Mizera, Król 2001; Zaborowski S. npbl.). W roku 1950 pozyskano również dwa osobniki na tym terenie: ♂ 09.09.1950; ♀ 04.10.1950 (leg. Fabian) (Książka Inwentarzowa MLiD). Polującego rybolowa, na stawach ówczesnego PGR Byliny, obserwował w 1970 r. Lichorad (1971). W ostatnich dziesięcioleciach stwierdzano obecność ptaków migrujących (18.04–15.05; 20.09–04.10). W latach 2001–2015 udokumentowano 11 obserwacji przelatujących lub polujących rybolowów (Kowalski G., Sowik P., Wasilewski M., Lewandowska K. inf. ust., dane autorów). Według informacji zebranych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska (www.monitoringptakow.gios.gov.pl/rybolow dostęp z 15.05.2015) w roku 2014 w całej Polsce gniazdowało około 30 par tego gatunku, nie stwierdzano żadnych stanowisk lęgowych w środkowej części kraju.

Trzmiełojad *Pernis apivorus*

Pierwsze stwierdzenie pochodzi z 15.09.1953 r. kiedy pozyskano jednego osobnika w kompleksie Kołacin (leg.

S. Zaborowski), 30.06.1964 r. pozyskano samca na terenie Arboretum (leg. J. Tumiłowicz). Na tym obszarze obserwowano jednego osobnika w maju 1981 r. (Guzik 1983). W latach 1978–93 stwierdzano gniazdowanie trzmiołojada m.in. na terenie kompleksu Głuchów (Goszczyński 1985; 1997; 2001; npbl.). Cenzusy tego gatunku przeprowadzono dwukrotnie (2001–2003 i 2011–2015), wykazując 3 i 4 pary lęgowe. W pierwszym okresie nie badano jednak kompleksów Rogów, Prusy, Gutkowice i Lipce. Ostatni kompleks nie był również objęty intensywnym monitoringiem w latach 2011–2015. Biorąc pod uwagę metodyczne kłopoty w wykrywaniu gniazd trzmiołojada, nie można wykluczyć, że ptaki gniazdują na terenie kompleksu Lipce. W okolicy wsi Wągry 29.05.2011 r. znaleziono ptaka potrąconego przez samochód, trzmiołojad ostatecznie został poddany eutanazji i przekazany do MLiD (Lewandowska K. inf. ust.). Spośród znanych gniazd trzy zbudowane były na olszy, dwa na sosnach, po jednym na świerku *Picea abies*, jodle *Abies alba* i dębie. Aktualną liczebność gatunku można ocenić na od 4 do 5 par, w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nie ulegała ona prawdopodobnie istotnym zmianom.

Kobuz *Falco subbuteo*

Historyczne informacje o występowaniu tego gatunku pochodzą z połowy XX w., są to eksponaty muzealne pozyskane na terenie kompleksu Zacywliki (17.07.1949 ♀ leg. Z. Mozga; 08.06.49 ♂; 27.03.50 ♂ leg. Krygier). Na terenie kompleksu Lipce kobuza obserwowano 28.08.1969 r. w obecnym oddziale nr 5 (Osiński 1970). W latach 1976–77 trzy razy odnotowano obecność tego gatunku w kompleksie Popień (Bujalska 1977). Podczas badań prowadzonych przez Goszczyńskiego (1985, 1997, 2001) w latach 1978–1993 stwierdzano kobuzy m.in. na terenie kompleksów Zimna Woda i Głuchów, nie oceniano jednak jego liczebności. Inwentaryzacja przeprowadzona na początku XXI wieku (Gryz et al. 2006; Krauze, Gryz 2007) wykazała obecność 3–4 par (badania nie objęły kompleksów Lipce, Rogów, Prusy i Gutkowice). Analogiczne prace przeprowadzone na terenie całego nadleśnictwa w latach 2011–2015 wykazały obecność maksymalnie 5 par (Gryz 2013; Gryz J. npbl.). W 18 przypadkach na 20 lęgów kobuzy osiągnęły sukces rozrodczy w gniazdach zbudowanych przez kruki *Corvus corax*, a w dwóch przypadkach były to gniazda myszołowów *Buteo buteo*. Na podstawie zebranych informacji można wnioskować, iż liczebność tego gatunku w analizowanym okresie była stabilna. Biorąc pod uwagę wzrost liczebności kruków na terenie nadleśnictwa w ostatnich dziesięcioleciach (Gryz 2013), można się również spodziewać wzrostu zagęszczenia kobuza.

Żuraw *Grus grus*

W pierwszej połowie lat 90. najbliższe pewne pary lęgowe wykazano na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego (Bobrowicz et al. 2007). Podczas intensywnych badań ornitologicznych w latach 2001–2003 na terenie LZD Rogów odnotowywano obecność tylko osobników migrujących. Głosy

żurawi oraz ich sporadyczne obserwacje w okresie lęgowym zanotowano w latach 2008–2009 na terenach na południe od wsi Łochów i Byliny Stare (Sowik P., Kowalski G. inf. ust.). Prawdopodobnie pierwszy lęg na terenie nadleśnictwa żurawie wyprowadziły w roku 2011, widziano wówczas cztery ptaki (2 ad., 2 juv.) na tzw. Pańskiej Łące w Leśnictwie Głuchów. Ptaki te były również często obserwowane na pobliskich ńećskach myśliwskich, gdzie żerowały na kukurydzy. W kolejnych dwóch sezonach żurawie były regularnie obserwowane w oddziałach 231, 240 i 239, gdzie jesienią 2012 r. znaleziono gniazdo. W marcu 2012 r. słyszano również drugą parę na południe od oddz. 223, w późniejszych miesiącach już jej jednak nie obserwowano. W roku 2014 ptaki wyprowadziły lęg (2 juv.) prawdopodobnie w oddz. 238. W sezonie lęgowym roku 2015 samica zniosła 2 jaja na terenie lasów prywatnych stanowiących enklawę w południowej części uroczyska Głuchów (Kowalski G. inf. ust.). Latem obserwowano w tym rejonie trzy osobniki (2 ad. 1 juv.). Poza rejonem pierwszych stwierdzeń żurawie gniazdowały również w olsach w okolicy kompleksu Popień. Pierwsze ptaki zaobserwowano w marcu 2012 około 1 km na zachód od ww. lasu. Lęg zakończył się sukcesem (przynajmniej 1 juv.). W kolejnym sezonie słyszano i obserwowano żurawie w tym samym rejonie nie odnotowano jednak obecności młodych. Nie udało się również znaleźć gniazda, zebrano tylko kilka piór tego gatunku (leg. J. Gryz). W roku 2014 na polach wzdłuż rzeki Rawki słyszano 2 tokujące pary, latem obserwowano jednak tylko dwa dorosłe ptaki z młodymi (2 juv.). Wiosną 2015 roku żurawie przeniosły się w górę Rawki i prawdopodobnie przystąpiły do lęgów w oddz. 169. Od roku 2013 osobniki tego gatunku są również regularnie obserwowane w okolicy kompleksu Gutkowice (Kowalski G. inf. ust., obserwacje własne autorów). Liczebność populacji na terenie nadleśnictwa lub w jego bezpośredniej okolicy można ocenić obecnie na 3–4 pary. W kolejnych latach można się spodziewać dalszego wzrostu liczebności, prawdopodobne jest osiedlenie się żurawi na terenie kompleksu Rogów, gdzie siedliska olsu i lęgu występują na powierzchni ponad 25 ha. Przyczyn rekolonizacji terenu nadleśnictwa przez żurawie należy upatrywać pośród czynników o zasięgu ponadregionalnym. Od kilkudziesięciu lat populacje żurawi w Polsce i Europie silnie zwiększają liczebność (Bobrowicz et al. 2007; Sikora et al. 2015), czego konsekwencją jest zasiedlanie również siedlisk suboptymalnych, do jakich zalicza się niewielkie kompleksy leśne w pobliżu terenów zamieszkałych przez ludzi (Tomiałojć, Stawarczyk 2003).

Siniak *Columba oenas*

Według Stajszczyka i Sikory (2007) w pierwszej połowie lat 90. najbliższe stanowiska lęgowe tego gatunku znajdowały się w Lasach Spalskich, około 40 km na południe od wsi Rogów. Pierwsze stwierdzenie na terenie LZD pochodzi z 19 kwietnia 2011 roku, kiedy zaobserwowano jednego osobnika wylatującego z dziupli w południowej części leśnictwa Strzelna. Gołębie zajęły dziuplę wykutą przez

dzięcioła czarnego *Dryocopus martius* w blisko 100-letnim buku. W czerwcu pod drzewem znaleziono skorupy jaj tego gatunku. Na początku marca 2013 r. wykryto w tym rejonie obecność trzech osobników, jeden ptak przebywał również w oddz. 128 (Rowiński P. inf. ust.). W kolejnych miesiącach nie słyszano jednak siniaków na terenie nadleśnictwa. W roku 2014 gołębie przystąpiły do rozrodu w oddz. 129, lęg najprawdopodobniej nie zakończył się sukcesem. Jesienią 2013 r. w rejonie przebywania ptaków powieszono 15 skrzynek typu D. Podczas kontroli w październiku następnego roku w jednej budce znaleziono gniazdo gołębia. W roku 2015 nie stwierdzono śladów obecności gołębi w budkach. Coroczne kontrole 5 skrzynek typu D powieszonych na terenie kompleksów Górki i Głuchów w 2004 roku nie wykazała obecności gołębi. Siódmego marca 2015 r. głosy siniaka słyszano w okolicy rezerwatu Zimna Woda (Rowiński P. inf. ust.). W maju tego roku przynajmniej jedna dziupla była zajęta przez gołębie w oddz. 160. Ptaki przystąpiły również do rozrodu w oddziale 129. Latem 2011 r. jeden osobnik został upolowany przez jastrzębia gniazdującego w tym kompleksie leśnym (Gryz 2013). Na terenie nadleśnictwa znajduje się co najmniej 8 obszarów potencjalnie optymalnych dla siniaków (stare buczyny, z licznymi dziuplami dzięcioła czarnego). Można więc przypuszczać, że ten gatunek stanie się trwałym elementem ornitofauny okolic Rogowa, a jego liczebność będzie wzrastać.

Lelek *Caprimulgus europaeus*

Zaborowski S. (npbl.) w latach 1970–1990 określił status tego gatunku jako nielicznie lęgowy. Spośród eksponatów muzealnych jeden osobnik pochodził z Arboretum (3.06.1949, leg. M. Stuglik) a drugi z kompleksu Zimna Woda (17.09.54, leg. S. Zaborowski). Inwentaryzacje prowadzone na terenie Leśnictwa Lipce i Arboretum nie wykazały obecności tego gatunku (Osiński 1970; Guzik 1983). Lelka obserwowano w kompleksie Popień latem 1976 r. (Bujalska 1976). Jesienią 2012 r. znaleziono szczątki jednego osobnika, w skrzynce lęgowej zajmowanej przez puszczyki *Strix aluco*, na terenie kompleksu Popień (oddz. 168). W tym samym oddziale 14.05.2015 lelka obserwował J. Borowski (inf. ust.). W latach 2012–15 ptaki słyszano w północno-wschodniej części kompleksu Głuchów (oddz. 205, 206, 207 i 217), w trakcie jednej kontroli stwierdzano obecność maksymalnie trzech samców (nie stosowano stymulacji głosowej). Ptaki tokowały również na obszarze kompleksu Gutkowice w oddz. 183, 179 i przyległych lasach prywatnych. W roku 2013 i 2015 stwierdzano obecność dwóch samców a w 2014 jednego. W czerwcu 2013 r. na terenie tego kompleksu znaleziono gniazdo lelka ze zniesieniem (fot. J. Borowski). Występowanie lelka w okolicach Rogowa ograniczone jest do preferowanych obszarów: rozległych zrębów, upraw i młodników na siedliskach borowych (Dombrowski 2009). Minimalną liczebność można oszacować na sześć par. Postępująca eutrofizacja siedlisk, promowanie gatun-

ków liściastych i ograniczanie wielkości zrębów może w przyszłości mieć negatywny wpływ na ten gatunek.

Kraska *Coracias garrulus*

W Muzeum Lasu i Drewna SGGW znajduje się spreparowany samiec kraski pozyskany 24 maja 1950 r. na terenie kompleksu Jasień (leg. Z. Mozga). Według S. Zaborowskiego (npbl.) w latach 50. ptaki te gniazdowały na terenie kompleksów Zacywilki, Górki i Głuchów. W pierwszej połowie lat 60. kraski spotykano sporadycznie na terenie Arboretum (Zaborowski 1966). Inwentaryzacje przeprowadzone w latach 1969–1980 w kompleksie Lipce, Popień oraz Arboretum nie wykazały już obecności tego gatunku. Nie znaleziono żadnych informacji o gniazdowaniu kraski z lat 60. i 70. odnoszących się bezpośrednio do Nadleśnictwa Rogów. Biorąc jednak pod uwagę informacje z całego regionu, można wnioskować, iż w okolicy Rogowa również był to gatunek rozpowszechniony i liczny. Ogólne dane odnoszące się do dawnego województwa łódzkiego wskazują na „stosunkowo bardzo liczne” gniazdowanie kraski pod koniec lat 60. (Tomiałojć 1972). Ankieta przeprowadzona w latach 1978–79 na terenie pobliskich nadleśnictw: Brzeziny, Spała, Opoczno i Piotrków Trybunalski wykazała zagęszczenie około 0,2 pary/km² (Tomiałojć 1990). W ciągu ostatnich 15 lat nie natrafiono na żadne symptomy obecności tego gatunku. Nie jest również znany dokładny czas wymarcia lokalnej populacji. Historia zaniku kraski na omawianym terenie jest prawdopodobnie zbieżna z sytuacją tego gatunku w całej Polsce. Większość populacji załamała się w pierwszej połowie lat 80. z nie do końca wyjaśnionych przyczyn: stosowanie pestycydów ograniczających bazę pokarmową, niekorzystna sytuacja w obrębie zimowisk i tras migracji (Tomiałojć, Stawarczyk 2003). W okolicach Rogowa najdłużej utrzymywała się populacja zamieszkująca Lasy Spalskie, która wymarła pod koniec XX w. (<http://www.kraska.eco.pl/rozmieszczenie.htm>, 15.05.2015). W roku 2014 liczebność tego gatunku w całej Polsce oszacowano na około 30 par w obrębie dwóch populacji: Równina Kurpiowska i Podkarpacie (Państwowy Monitoring Środowiska www.monitoringptakow.gios.gov.pl/kraska, 15.06.2015). Wobec powyższych faktów trudno przypuszczać, aby kraski powróciły na teren Lasów Rogowskich w najbliższych dziesięcioleciach.

Konflikt interesów

Autorzy deklarują brak potencjalnych konfliktów.

Podziękowania i źródła finansowania

Serdecznie dziękujemy pracownikom LZD Rogów i WL SGGW, którzy udostępnili swoje obserwacje terenowe, zdjęcia, materiały niepublikowane, zapewnili dostęp do kolekcji muzealnych, biblioteki i archiwalnych map. Pracę dedykuje-

my pamięci dr. Marka Kellera, prof. Jacka Goszczyńskiego i dr. hab. Michała Wasilewskiego.

Badania zostały częściowo sfinansowane przez MNiSW w ramach realizacji projektów: „Monitoring i analiza wieloletnich trendów liczebności ptaków szponiastych (Falconiformes) i kruka (*Corvus corax*) w środkowej Polsce” oraz „Dynamika liczebności i nakładanie się nisz pokarmowych ptaków szponiastych i sów w środkowej Polsce”.

Literatura

- Anderwald D., Janiszewski T., Przybyliński T., Zieliński P. 2007. Rozwój populacji lęgowej bielika *Haliaeetus albicilla* w województwie łódzkim w latach 1985–2007. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo Leśnej* 16: 419–430.
- Bobrowicz B., Konieczny K., Sikora A. 2007. Żuraw *Grus grus*, w: Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. (red. A. Sikora, Z. Rodhe, M. Gromadzki, G. Neubauer, P. Chylarecki) Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 178–179. ISBN 83-61320-01-2.
- Bujalska E. 1977. Skład gatunkowy oraz zagęszczenie ptaków w Uroczysku Popień Nadleśnictwa SGGW-AR Rogów. Praca magisterska, Wydział Leśny, SGGW.
- Dombrowski A. 2009. Lelek *Caprimulgus europaeus*, w: Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywa Ptasią. (red. P. Chylarecki, A. Sikora, Z. Cenián) Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa, 484–489. ISBN 978-83-61227-12-0.
- Dudziński W. 1988a. Wintering grounds of the partridge. Common Partridge, International Symposium. PZŁ, Warszawa, 165–184.
- Dudziński W. 1988b. Winter home ranges and mortality of partridge coveys. Common Partridge, International Symposium. PZŁ, Warszawa, 185–198.
- Fabrikiewicz M. 1993. Porównanie składu gatunkowego oraz liczebności nietoperzy i ptaków zasiedlających skrzynki lęgowe na wybranej powierzchni uroczyska Głuchów w latach 1965/66 i 1990/91. Praca magisterska, Wydział Leśny, SGGW.
- Goszczyński J. 1985. Wpływ strukturalnego zróżnicowania krajobrazu ekologicznego na przebieg interakcji drapieżnik-ofiara. Rozprawy Naukowe i Monografie. Wydawnictwo SGGW-AR, Warszawa. ISBN 83-00-01926-X.
- Goszczyński J. 1997. Density and productivity of common buzzard *Buteo buteo* and goshawk *Accipiter gentilis* in Rogów, Central Poland. *Acta Ornithologica* 32: 149–154.
- Goszczyński J. 2001. The breeding performance of the common buzzard *Buteo buteo* and goshawk *Accipiter gentilis* in Central Poland. *Acta Ornithologica* 36: 105–110.
- Goszczyński J., Gryz J., Krauze D. 2005. Fluctuations of a common buzzard *Buteo buteo* population in central Poland. *Acta Ornithologica* 40: 75–78.
- Gryz J. 2003. Ekologia populacji jastrzębia *Accipiter gentilis* (Linnaeus, 1758) w Lasach Rogowskich. Praca magisterska, Wydział Leśny, SGGW.
- Gryz J. 2013. Monitoring i analiza wieloletnich trendów liczebności ptaków szponiastych (Falconiformes) i kruka (*Corvus corax*) w środkowej Polsce. Dokumentacja naukowa IBL, Sękokocin Stary.
- Gryz J., Krauze-Gryz D. 2011. Wykorzystanie skrzynek lęgowych przez puszczyki *Strix aluco* w środkowej Polsce. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo Leśnej* 27: 120–125.
- Gryz J., Krauze-Gryz D. 2015. Seasonal variability in the diet of the long-eared owl *Asio otus* in a mosaic of field and forest habitats in central Poland. *Acta Zoologica Cracoviensia* 58: 173–180. DOI: 10.3409/azc.58_2.173.
- Gryz J., Krauze-Gryz D. 2016. Wpływ pory roku i dostępności gryzoni leśnych na skład pokarmu puszczyka *Strix aluco* w warunkach mozaiki polno-leśnej środkowej Polski. *Sylwan* 160: 57–63.
- Gryz J., Krauze D., Goszczyński J. 2006. Liczebność ptaków szponiastych Falconiformes i kruka *Corvus corax* w okolicach Rogowa (środkowa Polska). *Notatki Ornitologiczne* 47: 43–57.
- Gryz J., Krauze-Gryz D., Goszczyński J. 2013. Występowanie sów Strigiformes na terenie Leśnego Zakładu Doświadczalnego SGGW w Rogowie (środkowa Polska). *Sylwan* 157: 695–702.
- Guzik G. 1983. Skład gatunkowy, struktura przestrzenna i zagęszczenie ptaków na terenie Arboretum SGGW-AR w Rogowie. Praca magisterska, Wydział Leśny, SGGW.
- Keller M. 1989. Refleksje spod bocianiego gniazda. *Agricola* 4: 7–12.
- Krauze D., Gryz J. 2007. Długoterminowy monitoring ptaków szponiastych i kruka na terenie Nadleśnictwa Rogów. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo Leśnej* 16: 393–400.
- Lichorad B. 1971. Ptaki (Aves, non-Passeriformes) występujące na terenie stawów P.G.R. Byliny w Powiecie Rawsko-Mazowieckim. Praca magisterska, Wydział Leśny, SGGW.
- Mizera T. 2006. 20 lat funkcjonowania ochrony strefowej w Polsce. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo Leśnej* 12: 29–53.
- Mizera T., Król W. 2001. Rybołów *Pandion haliaetus*, w: Polska Czerwona Księga Zwierząt. Kręgowce. (red. Z. Głowaciński). PWRiL, Warszawa, 157–161. ISBN 83-09-01735-9.
- Mizera T., Rodziewicz M., Kalisiński M., Cenián Z. 2007. Bielik *Haliaeetus albicilla*, w: Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. (red. A. Sikora, Z. Rodhe, M. Gromadzki, G. Neubauer, P. Chylarecki) Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań. 136–137.
- Osiński A. 1970. Fauna ptaków kompleksu leśnego Lipce Lasów Doświadczalnych SGGW. Praca magisterska. Wydział Leśny, SGGW.
- Pielowski Z. 1996. Ptaki Drapieżne. Oficyna Edytorska „Wydawnictwo Świat”, Warszawa, 256 s. ISBN 83-85597-29-8.
- Sikora A., Ławicki Ł., Wylegała P., Lenkiewicz W. 2015. Liczebność i rozmieszczenie żurawi *Grus grus* na jesiennych noclegowiskach w Polsce w latach 2009–2013. *Ornis Polonica* 56: 1–24.
- Tomiałojć L. 1972. Ptaki Polski: wykaz gatunków i rozmieszczenie. PWN, Warszawa, 303 s.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa, 462 s. ISBN 83-01-09080-4.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław, 870 s. ISBN 83-919626-1-X.
- Wasilewski M. 1986a. Population dynamics of pheasants near Rogów, Central Poland. *Ekologia Polska* 34: 669–680.
- Wasilewski M. 1986b. Territories of pheasant cocks in breeding season. *Ekologia Polska* 34: 681–688.
- Zaborowski S. 1964. Wpływ siedliska, rodzaju drzewostanów, wysokości zawieszenia oraz barwy i typu skrzynek lęgowych na ich zasiedlanie przez ptaki, na przykładzie Leśnictwa Głuchów Lasów Doświadczalnych SGGW. Praca doktorska, Wydział Leśny, SGGW.

- Zaborowski S. 1966. Fauna kręgowców, w: Arboretum w Rogowie (red. J. Tomanek). PWRiL, Warszawa. 64–72.
- Zawadzka D., Lontkowski J. 1996. Ptaki drapieżne. Dlaczego chronimy. Ekologia. Oznaczanie. Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, Warszawa, 104 s. ISBN 8386902906.

Wkład autorów

J.G. – prowadzenie badań terenowych, przegląd literatury i rewizja kolekcji muzealnych, napisanie tekstu; D.K. – prowadzenie badań terenowych, korekta i uzupełnienie tekstu, wykonanie ryciny.